

JOANNA JAKUBOWSKA

O KOLORZE I ZNACZENIU

John Gage *Kolor i znaczenie* J. Holzman, A Żakiewicz (tł.) Universitas, Kraków 2010, 319 stron.

Książka Johna Gage'a *Kolor i znaczenie* stanowi próbę zarysowania interdyscyplinarnej metodologii studiów nad kolorem wraz z jej filozoficznymi, kulturoznawczymi, fizjologicznymi, psychologicznymi i fizycznymi konotacjami. Autor podkreśla, że temat znaczenia koloru wymaga pogłębionej analizy empirycznej, a jej bazą ma być sztuka badana kulturowo na przestrzeni dziejów. Podstawą teoretyczną tych studiów jest z kolei fenomenologia zapoczątkowana przez Edmunda Husserla i rozwinięta przez niemieckich psychologów doświadczalnych Gustava Theodora Fechnera, Ewalda Heringa i Wilhelma Wundta.

Badania Gage'a zawierają refleksję na temat aktualnych w danym okresie publikacji teoretycznych dotyczących koloru, jak również podejmują problem relacji teoretycznych rozważań artysty do jego eksperymentów w sztuce i kulturowych czynników odbioru koloru. Analizie zostaje poddana percepcja jako taka, ze szczególnym uwzględnieniem koloru, światłocienia i relacji między poszczególnymi zmysłami, a także problemy estetyczne wynikające ze sposobu pojmowania koloru.

Istotne dla autora są zagadnienia semiotyczne. Ekspozuje on historyczno-kulturowe uwarunkowania językowe związanej z kolorem i ich związek z semiotyką emocji. Odnosi się również do problemu synestezji rozumianej jako mimowolny mechanizm psychologiczny, w którym powstają dwa odczucia spowodowane tym samym bodźcem. Analizuje różne przypadki synestezji, zwracając szczególną uwagę na synestezję litera-kolor czy pojęcie-kolor i nawiązując do zdobyczy psychologii,

której debata na temat natury uposażenia zmysłowego i źródła odbioru bodźca rozpoczęła się w XVIII wieku. Synestezja stoi w sprzeczności z doktryną sformułowaną przez Arystotelesa, wedle której każdy z pięciu zmysłów ma swój obszar działania, nie daje też możliwości ustalenia nowej, stałej struktury odbioru bodźców, ponieważ każdy synestetyk łączy odczucia nieco inaczej, można jednak doszukać się związków tych odczuć z uwarunkowaniami kulturowymi. Autor podsumowuje swoje rozważania w sposób następujący: „Historia synestezji sugeruje, że same zmysły, które generalnie uważano za funkcje ciała, nie są od niego wolne, ale w dużej mierze zależą też od uwarunkowań kulturowych”. To zdanie jest jednocześnie konkluzją całej książki i wydaje się kwintesencją metodologii obranej przez autora.

W pracy zaakcentowana została dwubiegunowość dotychczasowych studiów nad kolorem, które niezwykle rzadko podejmowane były w sposób całościowy. W ramach badań rozpatrywano zatem problem subiektywnego odbioru wzrokowego i obiektywnego określenia ilościowego bodźca, które owo doznanie wywołuje. Pierwszym aspektem zajmowano się zwykle na gruncie teorii sztuki, drugim – na gruncie nauk ścisłych. Kolor jest jednak subiektywnym rezultatem obiektywnego procesu stymulacji i jako taki winien być podejmowany holistycznie.

W warstwie formalnej książki Gage’a jest zbiorem artykułów i esejów katalogowych, które powstawały w różnym czasie. W pierwszych trzech rozdziałach autor zarysował swe stanowisko metodologiczne, a w następnych rozwinął je w oparciu o analizę dzieł kultury, w tym tekstów z zakresu nauk ścisłych. Należy jednak zauważyć, że jego podstawowym zamiarem było przełamanie hegemoni opracowań dyskursywnych na temat koloru i potraktowanie materiału wizualnego jako równie istotnego w studiach nad kolorem. Znacząca stała się tutaj również płaszczyzna splatania się dwóch systemów semiotycznych.

W pierwszym rozdziale Gage przedstawia kilka przykładów ilustrujących sposób, w jaki badanie koloru w działach sztuki może zostać wzbogacone przez analizę naukową (nawiązując w tym celu m.in. do pracy Izaaka Newtona *Opticks*). Okazuje się, że tacy artyści jak Gorges Seurat, a później także Wassily Kandinsky czy Piet Mondrian, opierali swoje style malarskie na teorii psychofizycznej. Autor analizuje wpływ zmian zachodzących w aparacie percepcyjnym na doznawanie i rozumienie koloru, a także na pracę artystyczną z danym kolorem m.in. na przykładzie twórczości artystycznej Tycjana, Rembrandta i Josepha Turnera. Postuluje on, że zmiany w twórczości tych artystów mogą wiązać się ze zmianami w odbiorze barwy, które są związane ze zmieniającym się wiekiem artystów, schorzeniami wzroku lub zmniejszającą się czułością

widzenia. Konkluzja metodologiczna pierwszego rozdziału brzmiałaby zatem następująco: dopiero poprzez badanie historii odbioru koloru w nawiązaniu do analiz historii sztuki, nauk ścisłych, badań kulturowych i estetycznych możemy pogłębić swoje zrozumienie koloru.

W drugim rozdziale analizie poddane zostały powiązania koloru z językiem jako arbitralnym systemem znaków, który jest funkcją kultury i posiada własną historię. Zarysowane zostały problemy, które wiążą się z ekspresją werbalną koloru, np. niejednoznaczność językowych terminów kolorystycznych, ich symbolicznych konotacji i klasyfikacji. Szczególnie interesujący wydaje mi się paragraf dotyczący problemu psychologicznej reakcji człowieka na kolor. Jest on analizowany na przykładzie eksperymentu Lüschera, gdzie pod znakiem zapytania stawia się źródło percepcyjnego odbioru koloru, a zatem poruszana jest kwestia tego, czy na percepcję koloru wpływ ma przede wszystkim kultura z terminologią i symboliką barw, czy może ich zmysłowy odbiór.

Trzeci rozdział jest swoistym interdyscyplinarnym przeglądem historycznie podejmowanych w literaturze przedmiotu zagadnień, które winny być analizowane na drodze zrozumienia koloru. Są to między innymi kwestie związane z politycznymi konotacjami koloru, ograniczeniami technicznymi, jego ikonografią (wraz z jej nowoczesną interpretacją), problemy związane z czynnikami wpływającymi na sposób widzenia, aż po język samej analizy barw. Wszystkie te zagadnienia, zdaniem autora, powinny zostać wykorzystane w procesie fenomenologicznej analizy dzieł wizualnych uwzględniającej perspektywę koloru. Gage zauważa, że mimo różnych celów i różnorodnej dynamiki nauki ścisłej oraz humanistycznej historia sztuki, której jest on przedstawicielem, powinna korzystać ze zdobyczy wszelkich dyscyplin naukowych, gdyż posłuży to realizacji właściwych jej założeń. W ten sposób kończy się pierwsza, teoretyczna część książki i zaczyna druga, w której autor realizuje swoje założenia teoretyczne na przykładzie dzieł średniowiecznych i prac dotyczących symboliki ówczesnych kolorów, mozaik i historycznych przemian w ich kolorystycznym opisie. Analizy Gage'a oscylują między badaniami porównawczymi nad kulturami dawnej Ameryki a kolorystyką malarstwa weneckiego. Autor nawiązuje do opracowań Williama Blake'a na temat optyki, do badań nad pryzmatem, kolorami spektralnymi, zależnościami między kolorem a kształtem oraz zasadami harmonii i komplementarności. W polu jego zainteresowań mieszczą się historyczne badania nad błękitem, teoretyczne eksperymenty w dziełach Josepha Turnera, Georgesa Seurata, Henriego Matisse'a, jak również analizy znaczenia barwy w twórczości abstrakcyjnej.

Druga część książki mogłaby oczywiście zawsze ulec rozwinięciu z korzyścią dla omawianego problemu, pierwsze trzy rozdziały stanowią bowiem rdzeń teoretyczny, wokół którego rozwija się sieć poszczególnych zagadnień badawczych, dzięki którym główne zagadnienie, w tym wypadku natura koloru, ma podlegać coraz lepszemu zrozumieniu.

Cała praca stanowi zatem przegląd niezwykle interesujących zagadnień zaprezentowanych w interesującej formule badawczej. Wydaje się jednak, że kwestie semiotyczne mogłyby zostać pogłębione o analizę dzieł lingwistów i filozofów, a zagadnienia dotyczące percepcji, choć ciekawie udokumentowane, historycznie i psychologicznie pozbawione są szerokiej analizy konsekwencji płynących z tak przeprowadzonych badań. Ogólnie praca jest warta polecenia kulturoznawcom, filozofom i wszystkim innym przedstawicielom nauk, którzy zainteresowani są proponowaną problematyką. Można ją potraktować jako swoistą całość lub jako zbiór mniej lub bardziej odrębnych esejów.

Joanna Jakubowska – e-mail: eik@iphils.uj.edu.pl